

1950-2025

Lustrumbundel

*Ter ere van het 75-jarig bestaan van
dispuut Johannes Calvijn, uitgaande
van de C.S.F.R. Door de Compositie,
XVe LustrumCie der C.S.F.R. Delft*

KARIKATUUR,
*Positie van de reformatorische
student in de Nederlandse
samenleving*

Zelfreflectie Geautomatiseerd

Een korte Handleiding tot Zelfvervreemding*

Door Karel J. van der Lelij

* deze titel is gegenereerd door ChatGPT

In het voorgaande artikel betoog ik niet alleen dat zelfreflectie de intrinsieke motivatie van studenten versterkt. Ik benadruk daar tegelijkertijd dat motivatie van buitenaf die motivatie van binnenuit verdringt.

Kun je zelfreflectie uitbesteden aan AI en wat is het gevolg daarvan?

Sinds 2022 dringt zich steeds nadrukkelijker de vraag op of u zelfreflectie uit kunt besteden aan Artificiële Intelligentie (AI). Technisch gezien kan dat. Maar dat is een antwoord op de verkeerde vraag, AI is namelijk een ontwrichtende technologie. Visser (2014, p. 104) stelt met Heidegger daarom een andere vraag: beseffen we wat die handige AI met ons doet? Want

naast de vele ethische vragen is er ook die basale vraag. Wat gebeurt er met zelfreflectie als we AI gebruiken? En wat gebeurt er met ons als we zelfreflectie op die manier uitbesteden aan AI?

Daar gaat nog een andere vraag aan vooraf. Want wat doet AI om een antwoord te kunnen geven op een vraag die u stelt? AI gebruikt statistische modellen om het meest waarschijnlijke antwoord af te leiden uit enorme hoeveelheden verzamelde data. Er komt dus bijna altijd een antwoord uit (als AI gevoed is met voldoende data). Maar zonder context is dat antwoord generiek. Daarmee vervangt AI de docent die het behaviorisme gebruikt om van buitenaf te weten wat goed is voor een student. Als u – in dat taalveld – door een hoepel-

tje moet kan AI dat – zeker op langere termijn – waarschijnlijk beter dan u. Maar het gaat volgens SDT^[1] ten koste van uw intrinsieke motivatie als u de antwoorden van AI klakkeloos overneemt.

En natuurlijk kunt u dat risico verkleinen door een *digital twin*^[2] te modelleren voor uzelf. Maar daarbij is het wel belangrijk welke data u aanlevert, want *garbage in is garbage out*. En hoe weet u welke data relevant zijn voor AI om namens u op uw handelen te kunnen reflecteren? En hoe weet u dat dit model van uzelf compleet (genoeg) is? Kortom: wat heeft AI nodig om relevante uitspraken te kunnen doen over wie u bent? En wat betekent dat voor uw handelen?

AI kan jou niet volledig vervangen

Volgens Visser (2014, p. 108v) wordt een computer nooit overvallen door de vraag: wie ben ik eigenlijk? Stel dat we in staat zouden zijn om een complete *digital twin* van onszelf te creëren. Dan is dat slechts een model van onszelf en kan AI de vraag naar het wat en hoe prima beantwoorden. Maar voor elkaar en voor onszelf zijn we in de eerste plaats een wie. En een

model of begrip is inherent incompleet en kan ons dus slechts gedeeltelijk vervangen (p. 109).

Ondertussen lijkt AI zich zoals alle moderne techniek te onttrekken aan onze zeggenschap. Zo doet het eerder een beroep op ons, dan dat wij als mens haar bevelen (Visser, 2014, p. 115). Het stimuleert ons om op te eisen wat nu nog verborgen is (p. 111) en nooit tevreden te zijn met wat we nu al hebben en kunnen. Maar in die waarneming van onszelf is de redding nabij (pag. 133). Want wij zijn geen beschikbaar model. Wij handelen en bepalen zelf wat we doen en laten (pag. 108). In dat licht openbaart zich volgens Heidegger de eigenlijke waarde van mensen. Zij zijn hoeder van het verborgene; ook als zij dat tevoorschijn roepen (p. 121).

Ik vat het betoog over moderne techniek bij Heidegger volgens Visser (2014) kort samen en pas het toe op AI. Als mens doen we onszelf tekort als we onze eigen ik kritiekloos modelleren als *digital twin*. Vandaag zou Heidegger ons adviseren om zelfreflectie bij voorkeur niet uit te besteden aan AI. AI kan helpen, maar als we ons eraan uitleveren, wordt onze eigen motivatie opzij gedrukt.

[1] Self Determination Theory (zoals krachtig samengevat door Visser (2023, pag. 79)) gaat er vanuit dat verbinding, autonomie en competentiebesef bijdragen aan versterking van intrinsieke motivatie.

[2] Je maakt met andere woorden een digitale tweeling van jezelf en levert data over jezelf aan AI.

AI is geen volwaardige ander

Dat is ook wat Zweistra (2024) benadrukt als hij stelt dat AI “*alive enough*” lijkt. Daarmee geeft deze machine ons de indruk dat we er een relatie mee aan kunnen gaan. Dat lijkt een echte relatie, maar ze is door u gecreëerd en vrijblijvend. En als AI vervolgens een beroep op u doet, kunt u uzelf eraan onttrekken als het u niet aanstaat.

Als een computer voor u reflecteert op uw leerproces, kunt u er een einde aan maken. Want het advies van de machine gaat niet over u, maar over een *digital twin* van uw identiteit. Dan mag het over en uit zijn, want die bemoeienis dooft volgens SDT onze intrinsieke motivatie uit. Studenten zijn daar ten diepste ook niet van gediend als docenten voor hen bepalen wat ze moeten doen. Ook als AI denkt

te weten wat goed voor hen is, accepteren studenten dat uiteindelijk niet; en terecht!

Conclusie

Samengevat kunnen studenten zelfreflectie technisch gezien uitbesteden aan AI, maar *it's statistics, stupid!* Peeters (2023) en Visser (2023) hebben het over zelfmotivatie. Vanuit hun betoog zou het inzicht dat AI zich baseert op statistische modellen een terugkerende aanzet tot zelfreflectie moeten zijn. In hoeverre accepteert u (als student) dat een technologie voor u bepaalt wat u doet en moet laten? Want het grootste gevaar daarvan is dat u van co-regulatie verzandt in AI die uw leren reguleert. En waar blijft *u* als AI zelfreflectie van *u* overneemt? En wie *bent* u dan nog?

Literatuur

Biesta, G.J.J. (2015). *Het prachtige risico van onderwijs*. Phronese.

Peeters, J. (2023). *Zelfregulerend leren: Hoe? Zo!* Lannoo Meulenhoff.

Visser, G.T.M. (2014). *Heideggers vraag naar de techniek: Een commentaar*. Vantilt.

Visser, J. (2023). *Is het voor een cijfer? Hoe jongeren meer kunnen leren met minder stress*. De Correspondent.

Zweistra, C. (januari 2024). Moeten we bang zijn voor kunstmatige intelligentie? *Kontekstueel*, 38(1). Geraadpleegd op 10 mei 2025, van <https://www.kontekstueel.nl/?id=1843>.